

KARS'TA 1950-1954-1957 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ VE DEMOKRAT PARTİ

İlyas TOPÇU*
Nebahat ORAN ARSLAN**

Geliş Tarihi : 10.05.2016

Kabul Tarihi : 23.12.2016

Öz

1946'da Demokrat Partinin kurulması Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin başlangıcı oldu. 1946 seçimlerinde bazı nedenlerden dolayı pek varlık gösteremeyen Demokrat Parti, bundan sonraki üç seçimde de üst üste galip gelerek 1950-1960 yılları arasında tek başına iktidarda kalabildi. Fakat DP, ülke genelindeki başarısını Kars'ta bir türlü yakalayamadı DP, ilk başlarda Kars'a bakanlar göndererek seçim çalışmalarını yürütmeye çalıştı. İstenilen netice elde edilemeyince 1950 seçimlerinden sonra Cumhurbaşkanı Bayar, 1954 seçimlerinden sonra da Başbakan Menderes Kars'a geldi. Bu ziyaretlere rağmen 1950-1954 ve 1957'de yapılan üç genel seçimde de DP Kars'tan milletvekili çıkarmayı başaramadı.

Anahtar Kelimeler: Kars, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Seçimler.

1950-1954-1957 PARLIAMENTARY ELECTIONS AND DEMOCRAT PARTY IN KARS

Abstract

The establishment of the Democrat party in 1946 was the beginning of a new era in Turkish Politics. The Democrat Party, after the failure in the 1946 elections for some reasons, stayed in power alone between 1950-1960 through prevailing in three elections in a row. However the Democrat Party could not achieve that success across the country in Kars. At the beginning the Democrat Party tried to carry out the election campaign in Kars through sending ministers to Kars. Nevertheless, after the failure to obtain the desired result, the President Bayar has come to Kars following the 1950 elections, and moreover the prime Minister Menderes has visited Kars after the 1954 elections. Despite those visits, the Democrat Party could not gain deputies from Kars in three elections held in 1950, 1954 and 1957.

Key Words: Kars, Democrat Party, Republican People's Party, Elections

Giriş

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Türkiye'nin iç politikasında hızlı gelişmeler yaşanmaya başladı. Halkın yıllardır süregelen tek parti idaresinden dolayı yaşadığı hoşnutsuzluk, II. Dünya Savaşı'nın ekonomik sıkıntılarıyla had safhaya ulaştı. Türkiye savaşa

* Yrd. Doç. Dr.; Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ilyastopcu@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr.; Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, nebahatarслан@hotmail.com

dâhil olmadı ama savaşın tüm sıkıntılarını yaşadı. Ekmeğin karneye bağlanması, şeker yerine üzüm ve incir gibi tatlandırıcılar kullanılması ve karaborsanın artması nedeniyle halk tüm bunların sorumlusu olarak Cumhuriyet Halk Partisi idaresini görmekteydi (Çolak, 2002: 74).

II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'de dış politikayla ilgili önemli gelişmeler yaşandı. Savaşın “demokrasi cephesinin” zaferiyle sonuçlanması Türkiye'de çoğulcu demokrasi yönünde gelişmelerin hızlanmasına sebep oldu. Türkiye'nin Sovyet istekleri karşısında Batı'nın (ABD'nin) desteğine olan ihtiyacı da Batı tipi siyasi sisteme geçişte önemli bir rol oynadı. İsmet İnönü'nün bizzat dahil olduğu gelişmeler sonucu 1945 yılından itibaren Türkiye'de çok partili demokrasi yolunda hızlı adımlar atılmaya başlandı (Kürkçüoğlu, 1980: 322). Türk liderleri, Amerikan siyasal ve askeri desteğinden ve Marshall yardımından tam olarak faydalanmak için, Amerikalıların çok önem verdiği siyasal ve ekonomik ülkelere (demokrasi ve serbest girişim) daha dikkatli bir şekilde uymanın Türkiye için yararlı olacağını anlamışlardı. İşte bu nedenle Türkiye'de 1945 sonrasındaki siyasal ve ekonomik değişimin uluslararası kökleri olduğu söylenebilir (Zürcher, 1995: 304-Kocabaş, 2011: 22).

CHP'nin 17 Haziran 1945 milletvekili ara seçimlerinde aday göstermemesi, partinin çok partili siyasal hayat konusundaki bakışında çok katı olmadığını gösterdi (Haytoğlu, 2002: 783). Ayrıca Türkiye, Birleşmiş Milletlere üye olunca demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılması gereği de ortaya çıktı. Bu cemiyet demokrasi temeli üzerine inşa edilmişti. Savaşın sonunda Almanya'ya ve yandaşlarına savaş ilan eden Türkiye'de düşünce, vicdan, örgütlenme özgürlüklerinin kısıtlanmasına, tek partili düzenin sürmesine hoşgörüle bakılamazdı (Çavdar, 1995: 393).

Şükrü Saraçoğlu Hükûmeti tarafından hazırlanan Toprak Reformu tasarısı 1945 yılının Ocak ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülürken, tasarı kanunlaşmadan 3 gün önce, 7 Haziran 1945 tarihinde İzmir Milletvekili Celal Bayar, İçel Milletvekili Refik Koraltan, Kars Milletvekili Fuat Köprülü¹ ve Aydın Milletvekili Adnan Menderes imzalarıyla Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu'na verilen ve Türkiye'nin demokrasi tarihine “Dörtlü Taktir” diye geçen önerge, parti içi çatlama ve ardından gelen kopuşun başlangıcı oldu (Özdemir, 2002: 879). İnönü taktirciler hakkında, “*Bunu parti içinde yapmasınlar, çıksınlar karşımıza geçsinler, teşkilâtlarını kursunlar ve ayrı parti olarak mücadeleye girişsinler*” diyerek taktire karşı alınacak kararı da belirtiyordu. 12 Haziran 1945'te CHP Meclis Grubunda kapalı oturumda görüşülen taktir reddedildi. Gerekçe olarak da; kanun değişikliğine ait teklif yerinin meclis,

¹ “1890 İstanbul doğumlu olan Fuat Köprülü V. Dönem (ara seçim), VI. ve VII. dönemler Kars milletvekilidir. (TBMM Albümü, 1920- 2010, 2010: 404). Demokrat Parti'nin kuruluşundan hemen önceki 23 Şubat 1943 seçimlerinde Kars'ta 780 oy alarak, 7. Dönem Kars milletvekili olarak meclise girmişti. (TBMM Arşivi Fuat Köprülü, Özlük Dosyası).

tüzük değişiklikleri ile ilgili ise kurultayları olduğu, dolayısıyla takririn görüşülmesine gerek görülmediği belirtiliyordu (Özüçetin, 2002: 778).

15 Haziran 1945'te 4919 sayılı yasa ile Türkiye'de parti kurmayı hükümetin iznine bağlayan Dernekler Yasası'nda değişiklik yapılarak yeniden serbestlik sistemine dönüldü (Yılmaz, 2008: 150). Bu süreçte tavrircilerin yeni bir parti kurarak fikirlerini tartışmaya açmaları beklenirken, 7 Temmuz 1945 tarihinde sanayici Nuri Demirağ Millî Kalkınma Partisini (MKP) kurmak için İçişleri Bakanlığına başvurdu (Duman-Birsel, 2012: 301). Bu parti, Türkiye'de siyasi parti kurma yasağı kaldırılınca kurulan ilk partidir (Karpat, 2012: 514).

Takrire imza atan milletvekillerinden Adnan Menderes ile Fuat Köprülü Vatan Gazetesi'nde muhalif yazılar yazmaya başlamışlardı. Menderes ve Köprülü'nün yayımlanan makaleleri, CHP yönetiminin tavrircilerle ilgili somut bir tavır takınmasına zemin hazırladı. Partinin bilgisi dâhilinde olmayan faaliyetlerin, doğrudan parti disiplinini zedeleyici olduğu gerekçesiyle, Menderes ve Köprülü Parti Disiplin Kuruluna sevk edildi. "Partinin iç durumunu bozmak için partide kaldıkları" gerekçesiyle de 21 Eylül'de partiden ihraç edildiler (Bakan ve Özdemir, 2013: 377). Ardından Celal Bayar, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na kısa bir mektup göndererek 26 Eylül 1945 tarihinde İzmir milletvekilliğinden istifa etti (Fersoy, 1971: 103). 2 Aralık 1945'te de CHP'den istifa etti (Aydemir, 2013: 127). Dörtlü Takriri imzalayan Refik Koraltan ise, Vatan Gazetesi'ne arkadaşlarının ihracının parti tüzüğüne aykırı olduğunu iddia edince 27 Kasım 1945 tarihinde partiden ihraç edildi (Yücel, 2001: 50).

Milletvekilliğinden de istifa eden Bayar, 3 Aralık 1945'te yeni bir parti kuracağını açıkladı (Koçlar, 2002: 754). Bu açıklamayı izleyen birkaç gün içerisinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Celal Bayar'ı Çankaya Köşkü'ne çağırdı ve birlikte yemek yediler. İki lider politikacı bu yemekte, savaş sonrası dünyada Türkiye'nin yalnız kalmaması için çok partili yaşama geçilmesinin kaçınılmaz olduğu fakat daha önceki olumsuz deneyimler nedeniyle bu konuda dikkatli olunması gerektiği konularında fikir alışverişinde bulundular. Ayrıca dış politika konusunda polemiklere girilmemesi, CHP iktidarının yeni kurulacak partiye engeller çıkarmaması da görüşülen konular arasındadır. Böylece İsmet İnönü, Türkiye açısından çok önemli sonuçlar vermesi beklenen demokrasi devresine kontrollü bir muhalefetle girmeyi planladığını göstermiş oluyordu. Bu görüşmenin ardından 7 Ocak 1946 tarihinde Bayar, Koraltan, Menderes ve Köprülü'nün önderliğinde Demokrat Parti (DP) kuruldu². Partinin genel başkanlığına da Celal Bayar seçildi (Çavdar, 1995: 402).

² "Kurulduğu günden itibaren yoğun bir ilgi ve taleple karşı karşıya kalan DP, halk arasında "Demir Kırat" olarak adlandırılmıştır. "Demir Kırat" kısa sürede Türk siyasetinde "46 ruhu" olarak bilinen mücadelenin ve demokrasinin simgesi haline gelecektir." (Bulut, 2009: 74).

MKP ve DP'den başka, çok partili siyasal yapıya geçişle beraber meydana çıkan, ancak siyasal hayatta fazla iz bırakmayan ve kısa ömürlü olan birçok parti kuruldu. Sadece 1946 yılında Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Arıtma Koruma Partisi, İslam Koruma Partisi ve Yurt Görev Partisi kuruldu (Çavdar, 1995: 398).

2- 1946 Seçimleri

1946 genel seçimlerinden önce çıkartılan kanunla iki dereceli seçim sistemi, tek dereceli seçim sistemine dönüştürüldü. Fakat “açık oy gizli tasnif” yönteminin kullanılmasına devam edildi ve denetim adli birimler yerine idari birimlerce yapıldı. Bu nedenle sonuçlar üzerinde uzun süren tartışmalar yaşandı (DİGM, 2008: 12). DP, kuruluşundan sonra girebileceği ilk mahalli idare seçimleri mevzuatını anti demokratik bularak boykot etti ve iktidarı meşruiyet sorunu ile baş başa bıraktı. 26 Mayıs 1946 tarihinde yapılan mahalli seçimlerde bunlar yaşanırken, 21 Temmuz 1946'da yapılan milletvekili genel seçimlerine CHP'nin dışında çok partili siyasal yaşamın ilk partisi olan Millî Kalkınma Partisi (MKP) ile 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti katıldı (DİGM, 2008: 12). Türkiye tarihinin ilk tek dereceli, açık oy, gizli tasnif ve basit çoğunluk ilkelerine göre yapılan seçimi 21 Temmuz 1946'da gerçekleştirdi (Akın, 2002: 912). “Hileli seçimler” olarak tarihe geçen 1946 seçimlerini CHP kazansa da, DP'nin de ciddi bir başarı sağladığı söylenebilir (Yücel, 2002: 836).

DP, 465 milletvekilliği için 273 aday gösterdi ve bunlardan 66'sını Meclis'e sokmayı başardı. DP'nin örgütlenme fırsatı bulamadığı için seçime katılmadığı 16 il; *Çorum, Kırşehir, Niğde, Malatya, Gümüşhane, Rize, Bingöl, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Muş, Ağrı, Kars, Van ve Hakkari* idi. Batı Anadolu şehirlerinde iyi sonuç alan DP'nin kazandığı 12 il; *Edirne, İstanbul, Çanakkale, Muğla, Burdur, Afyon, Bilecik, Bolu, Kastamonu, Sinop, İçel ve Kayseri*'ydi. CHP ise, kırsal kesim ile Karadeniz, Doğu, Orta ve Güneydoğu Anadolu'dan destek almıştı. DP'lilere atfen basında yer alan haberlerde, seçimlerin özellikle il merkezlerinde CHP'li hükümet bürokrasisinin baskısı altında yapıldığı, bazı bölgelerde seçim mazbatalarının değiştirildiği, bu yüzden toplu hâlde istifa edecekleri bile söyleniyordu (Özdemir, 2002: 882).

21 Temmuz 1946 seçimleri neticesinde DP'nin seçimlere girmediği Kars'ta, CHP 10 milletvekilliğinin tamamını kazandı. Bu dönemde Kars'tan TBMM'ye girmeye hak kazanan milletvekilleri: Fevzi Aktaş, Mehmet Bahadır, Akif Eyidoğan, Aziz Samih İlater, Şerafettin Karacan, Esat Oktay, Zihni Orhon, Abdurrahman Sürmen, Tezer Taşkiran ve Hüsamettin Tuğaç'tır (TBMM Albümü, 1920- 2010, 2010: 479-480).

Demokrat Parti, seçimlerde görevli gözlemcilerinin gönderdiği raporlara dayanarak, seçim sonuçlarına itiraz etti fakat bu iddialar yerinde bulunmayarak reddedildi. İtirazların devam etmesi karşısında İnönü: “Ortada bizi telaşa düşürecek bir şey yok...parti teşkilatımız iyi çalışmış ve seçimi kazanmışızdır.” dedi (Yılmaz, 2008: 229).

İktidar ile muhalefet arasında 1946 genel seçimleri ile başlayan ve Hürriyet Misakı'nın ilanı ile artarak devam eden gerginlik neticesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 7 Temmuz'da Bayar ile 8 ve 9 Temmuzda da Başbakan Recep Peker ile görüştü ve 11 Temmuzda bir beyanname yayınladı. Gazetelerde bir gün sonra yayınlandığı için tarihe “12 Temmuz Beyanname” olarak geçen belgede İsmet İnönü her iki partiye de eşit mesafede olduğunu belirterek; hükûmete kendisini kayırmayacağını, muhalefet ile beraber yaşamak zorunda olduğunu açıkça bildiriyordu (Fersoy, 1971: 230-231).

İki parti arasında yaşanan bu sıkıntılı sürecin ardından seçim kanunu üzerinde görüşmeler yapıldı ve nihayet 16 Şubat 1950 tarihinde CHP ve DP'nin üzerinde uzlaştığı seçim kanunu yeniden düzenlendi. Millet Partisi³ ise kanun tasarısına karşı olumsuz bir tavır takındı. Millet Partisi, 1946 seçimlerinde ve ondan sonraki seçimlerde suç işleyenler cezalandırılıp iş başından uzaklaştırılmadıkça yapılacak yeni kanunların samimiyetle tatbik edileceğine inanmadığını söylüyordu⁴. DP ve CHP iş birliği ile çıkartılan bu seçim kanunu, *tek dereceli, eşit ve gizli oy, açık tasnif ve her ilin bir seçim çevresi kabul edildiği “çok oy alanın seçilmesi” ilkelerine dayalı, yargının denetim ve yönetiminde bir seçim sistemi* getirmekteydi. Yeni seçim kanunu, seçim sürecini yargının yanı sıra seçmenin denetimine de açtı. Bu doğrultuda, seçmen kütükleri halkın incelemesine açıldı, seçim artık hükûmet işi olmaktan çıkarılıp halkın ve siyasi partilerin yürüteceği bir etkinlik olarak tanımlandı. Seçimin yürütülmesi esnasında hükûmet görevlilerinin kötü eylemleri seçim suçları arasına dâhil edildi ve seçim uygulamaları hakkında şikayet ve itiraz olanakları sağlandı. Seçim kanunu kabul edilmesinden bir ay sonra, seçimlerin yenilenmesi kararıyla TBMM dağıldı (Güngör, 2010: 194). Yeni seçim kanunu ile: *en az beş ilden aday gösterebilen muhalefet partilerinin radyodan yararlanmalarını, Yüksek Seçim Kurulunun oluşturulmasını, seçimlerin yargıç güvencesi altında yapılmasını, idare amirleri, memurların, askerî kişilerin ve milletvekillerinin görev yaptıkları yerin seçim bölgesindeki seçim kurullarına seçilememeleri, siyasi parti ve bağımsızların sandık başlarında gözlemci*

³ DP kurucuları ile anlaşamayıp DP'den ayrılanlar ile DP'den çıkarılanların, hem bizzat muhalefet partisi olan DP'ye, hem de iktidar partisi olan CHP'ye karşı oluşmuş bir cephenin mümessili olarak kurdukları partidir. DP'nin ikinci büyük kongresinden evvel, TBMM'nin sekizinci döneminde DP'nin iktidara karşı yeterli derecede muhalefet yapamadığı gerekçesiyle siyasal hayattaki yerini aldı. Fahri başkanlığa Mareşal Fevzi Çakmak, genel başkanlığa da Hikmet Bayur, getirilmiştir. (Çaylak ve Nişancı, 2009: 322).

⁴ “Seçim kanununun onaylanmasından bir süre sonra, 1 Mart 1950'de, CHP tarafından çıkartılan bir kanunla Türk büyüklerine ait türbeler ziyarete açıldı. Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim'in türbeleri açılırken Plevne Kumandanı Gazi Osman Paşa'nın türbesinin de onarılması istendi.” (Burçak, 1998: 40).

bulundurabilmeleri, oyların kapalı yerde verilmesi, seçim sonuçlarının hemen açıklanması gibi yenilikler getiriliyordu (Geçikli, 2010: 82).

3- Kars'ta 1950 Milletvekili Seçimleri

Cumhuriyet tarihinin ilk tek dereceli, genel, gizli, eşit oy, yargı denetiminde açık tasnif, basit çoğunluk kuralları ile yapılan 14 Mayıs 1950 seçimlerinde, Türk halkı Demokrat Partiyi tartışmasız bir şekilde iktidara taşıdı. İktidarın devri konusunda kısa süren bir tereddüt evresinden sonra, İnönü, Bayar'ı Çankaya Köşkü'ne davet etti; iktidarın sandıktan çıkan partiye devrinin koşullarını görüştü. İnönü-Bayar ikilisinin itidalli davranışları geçiş gerilimini azalttı (Akın 2002: 913).

1946 seçimlerinden sonra başlayan partiler arası gerginlik, 12 Temmuz Beyannamesi ile İsmet İnönü'nün konuya müdahale etmesinin ardından biraz normalleşmişse de 1950 seçimleri bu gerginliklerin gölgesinde gerçekleştirildi. Türk siyasi hayatında "beyaz ihtilal" olarak da adlandırılan 14 Mayıs 1950 seçimleri ile halk, beklentilerine çözüm öneren denenmemiş muhalefeti seçti. Demokratik bir seçim sonucunda, kavgasız ve kansız bir şekilde iktidarın el değiştirmesi demokratik ihtilal olarak değerlendirilmektedir (Bulut, 2009: 76).

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılacak milletvekili seçimleri için Kars'ta CHP tarafından aday gösterilen 10 kişinin bulunduğu liste şu şekildedir: Fevzi Aktaş (8. Dönem milletvekili), Latif Aküzüm (avukat), Sırrı Atalay (yargıç), Mehmet Bahadır (8. Dönem milletvekili), Abbas Çetin (avukat), Veyis Koçulu (tüccar), Esat Oktay (8. Dönem milletvekili), Tezer Taşkiran (8. Dönem milletvekili), Hüsamettin Tugaç (8. Dönem milletvekili), Hüseyin Cahit Yalçın (8. Dönem milletvekili).

Aynı seçimler için DP'nin adayları: Emin Akıncı (emekli kurmay Albay), İsmail Alaca (avukat), Zeki Aras (tüccar), Turgut Babaoğlu (serbest hekim), Fazıl Baykal(çiftçi), Nevruz Gündoğdu (çiftçi-tüccar), Ahmet Kağan (doktor), Kemal Tuğcu (doktor), Ali Topçu (yüksek orman mühendisi), ve Fahri Yemen'dir. Müstakil adaylar ise, Ali Ataman, Neşet Akmanlar, İbrahim Altıer, Mehmet Budak, Ali Erdem, Mustafa Tombul'dur (Kars Gazetesi, 1950: 1).

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlere ülke genelinde 7 parti katıldı: CHP bütün illerde, DP Hakkari hariç bütün illerde, Millet Partisi 22 ilde, Millî Kalkınma Partisi 3 ilde, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi sadece İstanbul'da seçimlere girdi (Yücel, 2002: 837). Katılım oranı %89.3 olan 14 Mayıs 1950 seçimlerinin sonuçları özetle şöyleydi: CHP 3.176.561 (%39,9) oy ile 69 milletvekili çıkardı. DP 4.241.393 (%53,3) oy ile 416 milletvekili çıkardı. MP ise 250.414 (%3.1) oy ile 1 milletvekilliği kazanırken, toplam oyları 267.955 (%4.8) olan bağımsızlardan 1 tanesi

milletvekili seçildi (TÜİK, 2012: 9). CHP'nin aldığı yüzde kırka yakın oy aslında büyük başarı idi. CHP'nin seçimden önceki iki yılda izlediği akıllı liberal politikalar bu başarıyı getirdi. Şayet seçim 1948'de yapılmış olsaydı CHP bu oyların ancak yarısını alabilirdi (Yücel, 2002: 837).

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Kars'ta toplam seçmen sayısı 156.502'dir. Bunların içerisinde oyunu kullananların sayısı ise 139.749'dur (DİGM, 1951: 225). 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde Kars'ta CHP, Demokrat Parti'den 22.449 oy fazla alarak tam liste hâlinde seçimleri kazandı. Bu suretle 10. Dönem TBMM'de Kars'ı temsil edecek olan 10 milletvekilinin tamamı CHP'dendi. Yeni teşekkül etmiş olan MP, Kars'ta son derece azınlıkta kaldı (Kars Gazetesi, 1954: 1). Kars İl Seçim Kurulu tarafından Başbakanlık Yüksek Makamına gönderilen 05.19.1950 tarihli yazıda 5545 sayılı milletvekili seçimi kanununun 117. Maddesi gereğince Kars ilinden milletvekili seçilen 10 kişiye ait liste şu şekildedir: Fevzi Aktaş, Latif Aküzüm, Sırrı Atalay, Mehmet Bahadır, Abbas Çetin, Veyis Koçulu, Esat Oktay, Tezer Taşkiran, Hüsamettin Tuğaç ve Hüseyin Cahit Yalçın'dır (BCA, 030.10.77.511.11.).

Kars'ta seçimlerin Demokrat Parti aleyhine sonuçlanmasında en önemli etkenlerden biri, il teşkilatının yeni kurulmuş olmasıdır. Seçim sürecine yaklaşıırken henüz ilçelerde teşkilatlanma fırsatı bulamayan ve seçmene ulaşamayan DP'nin, il ve ilçe merkezlerinde iyi organize olmuş CHP karşısında başarılı olması ihtimali zaten çok zayıftı. Ayrıca dönemin yerel gazeteleri incelendiğinde, henüz yeni kurulmuş olan DP ile ilgili sağlıklı bilgilere ulaşılamamaktadır. Buradan hareketle 14 Mayıs seçimleri öncesinde ve sonrasında yerel basın desteğini arkasına alamadığını belirtmek gerekir. DP'nin il ve ilçe kongreleri ile ilgili haberlerin gazetelerde ayrıntılı olarak 1952 yılından itibaren aktarılmaya başlandığı görülmektedir. Bu haberlerde de çoğunlukla parti kongrelerinde yaşanan problemler ve hizipleşme önemli yer tutmaktadır. Şöyle ki, 23 Mayıs 1952 tarihinde yapılan DP il kongresinde yaşanan gerginlik ve problemler nedeniyle genel merkezden konuyu incelemek üzere müfettiş gönderildiği görülmektedir. Erzurum Milletvekili Mustafa Zeren ve Rıfki Salim Burçak tarafından yapılan incelemeler neticesinde il idare kurulu görevden alındı ve yerine geçici olmak kaydıyla Zeki Aras başkanlığındaki heyet görevlendirildi (Kars Gazetesi, 1952: 1). 14 Mayıs seçimlerini kaybeden DP il teşkilatı, kaybedilen seçimi değerlendirmek ve 1954 seçimlerine hazırlanmaktan çok parti içerisinde yaşanan hizipleşmelerle uğraşmak zorunda kaldı.

1950 seçimlerinden sonra Kars'ta istisnai bir durum yaşandı. CHP'li idare kurulu ile aralarındaki anlaşmazlık sebebiyle Kars milletvekillerinden bazıları arasında ortaya çıkan fikir ayrılığı sonucunda CHP Kars Milletvekillerinden Latif Aküzüm, Abbas Çetin ve Veyis Koçulu

CHP'den istifa ederek⁵ 18.03.1952 tarihinde DP'ye geçtiler (Kars Gazetesi, 1952: 1). İstifa gerekçelerinde: “bu partide hâlen şef sisteminin devam ettiğini, namuslu ve dürüst vatandaşların fişlere raptedilip süründürüldüklerini, zümreci ve parçalayıcı zihniyetin Halk Partisinde benimsendiğini, son Kars il kongresinde bizzat genel sekreter Gülek'in mazinin ve halin suçluları ile el birliği ederek eski zihniyeti hortlatmaya çalıştığını” beyan etmekteydiler. Diğer taraftan İkinci Gazetesi'ne beyanatta bulunan milletvekilleri “Bu partide memleket davaları uğrunda samimiyetle çalışmanın imkânsız olduğunu anlamış bulunuyoruz. Buna artık tahammülümüz kalmadı.” şeklinde açıklamalarda bulundular. Kars milletvekillerinin bu istifası her iki partide de geniş tepki yarattı (İkinci Gazetesi, 1952: 1). Bu istifalar sebebiyle Zafer, Ulus, Kudret ve Vakit gazetelerinde bu hususta yazılar neşredildi. Zafer Gazetesi'nde “Halk Partisi'nde yeni çöküntüler” manşetli yazı ile istifalar hakkında detaylı bilgiler verilmekteydi (Kars Gazetesi, 1952: 1)⁶.

14 Mayıs seçimlerinde Türkiye genelinde büyük bir başarı sağlayan Demokrat Partinin, Kars'tan istediği neticeyi elde edememesi hayal kırıklığına neden oldu. 1950-1960 yılları arasında Kars'ı kazanmak adına sürekli olarak üst düzey ziyaretler yapıldı. Çoğu zaman bakanların ve milletvekillerinin gelip birtakım incelemeler yaptığı şehre, Cumhurbaşkanı ve daha sonra da Başbakan kalabalık bir heyetle birlikte geldi. İlk olarak 29 Eylül 1952 Salı günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar beraberinde Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoglu, İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı, Reis Vekili Celal Yardımcı, Kars Milletvekilleri Abbas Çetin ve Latif Aküzüm, Hava Orduları Komutanı Orgeneral Muzaffer Göksenin, Zerbank (Ziraat Bankası) ve Etibank Genel Müdürleri ile Kars'a geldi. Biri askerî diğeri sivil iki uçakla Kars'a gelen Cumhurbaşkanı Kars Valisi Niyazi Akı, Tuğgeneral Nurettin Baransel, vilayet erkânı, CHP ve DP il idare kurulu teşkilatları ve kalabalık halk kitlesi karşıladı. Şehir merkezine geçtikten sonra hazır bekleyen kalabalığa hitap eden Bayar:

“Çok muhterem vatandaşlarım. Tarihi şehrinizi ikinci defa ziyaret ediyorum. 1936 senesinde bir kere daha aranızda bulunmuştum. O zaman feyizli topraklarınızla büyük azminiz nazarı dikkatimi celp etmişti. Sizleri temin ederim ki bu hudut bölgemizde ve tarihi şeamet dolu Karşlıların asil huzurunda heyecan hudutsuzdur. Sizin iyiliğiniz için lazım olan malumatı edinmek maksadıyla gelmiş bulunuyorum. Müşahedelerim neticesinde varacağım hükümleri hükûmete bildirmek suretiyle noksanlarınızın telafisine delalet edeceğim...” dedi.

⁵ Abbas Çetin'in Ankara'ya varışının ertesi günü Kars DP başkanlığına gelen bir telgrafta “18.03.1952, CHP'den istifa ettik, Demokrat Partiye geçtik. Hepinizi sevgilerimizle selamlarız. (Latif, Abbas, Veyis)” deniliyordu (Kars Gazetesi, 1952: 1)

⁶“İstifa olaylarının ardından Kars gazetesinde günlerce bu konuyla ilgili köşe yazıları neşredildi. Bu köşe yazılarının yanı sıra, istifalar hakkında halkın düşünceleri ve ulusal basında olayın akisleri ile ilgili yazılara yer verildi.”

Bayar'ın ardından vilayet balkonundan Celal Yardımcı ve sonra da Kemal Zeytinolu halka hitap ettiler. Konuşmaların ardından refakatindekilerle beraber birtakım incelemelerde bulundular (Ekinci Gazetesi, 1952: 1). 30 Eylül sabahı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, refakatindekilerle beraber ve basın mensupları olduğu hâlde Murgul maden havzasını gitmek üzere şehirden ayrıldılar (Ekinci Gazetesi, 1952: 1). Maden havzasındaki tetkiklerden sonra vilayet merkezine dönen Bayar'ı uğurlamak için Vali konağının önünde ve hava meydanında bekleyen Kars halkı Cumhurbaşkanına sevgi gösterilerinde bulundu. Ve Bayar saat 11.40'ta Kars'tan ayrıldı (Ekinci Gazetesi, 1952: 1).

4- 1954 Seçimleri

5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu, üzerinde birtakım değişiklikler yapılarak 1954 ve 1957 seçimlerinde de kullanıldı. 40.000 nüfusu 1 milletvekilinin temsil etmesi ile 22 olan seçmen yaşı da bu kanunda aynen yer aldı. Mevcut seçim yasasına göre, illerin çıkaracağı milletvekilleri sayıları, 40.000 nüfusa 1 milletvekili düşecek şekilde hesaplandığında, nüfus artışına paralel olarak milletvekilleri sayıları 1950'de 487 iken, 1957'de 610'a yükseldi. 1946-1957 yılları arasında yapılan seçimlerde, *tek dereceli liste usulü çoğunluk seçim sistemi* uygulandı. Bu sisteme göre, kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan parti, o seçim bölgesindeki tüm milletvekillerini kazanıyordu (DİGM, 2008: 12).

1954 seçimlerinden önce DP seçim kampanyasını 1950-1954 arası dört yıllık hizmetleri üzerine oturttu. Kalkınmayı ve köylüye sağlanan desteği vurgulayarak seçmenlerden oy istedi. CHP'liler ise Petrol Kanunu'nun yeni bir kapitülasyon olduğunu belirterek, yabancı sermayenin Türkiye'ye gelişinden duydukları rahatsızlığı dile getirdiler ve Menderes'i ciddiyetsizlikle itham ettiler. CHP'nin sönük geçen seçim kampanyasının aksine DP, 1954 seçimlerinden önce son derece renkli ve hareketli bir kampanya yürüttü (Yücel, 2001: 105). Bu dönemde CHP'nin kaynaklarına el konulması için iki önemli yasa kabul edildi ve bu parti yayın organı olan Ulus gazetesinden bile mahrum bırakıldı (Geçikli, 2010: 121). CHP Genel Merkezi'nin seçim sonrası hazırladığı rapora göre CHP seçimler için 158 bin lira harcarken DP'nin kasasından 1.5 milyon lira çıktı (Burçak, 1998: 216).

1954 yılı DP Kars teşkilatı içerisinde hizipleşmelerin iyice belirginleşmeye başladığı yıldır. DP başkanı Zeki Aras'ın tertibiyle Hasan Uysal partiden ihraç edildi. Bunun üzerine Hasan Uysal DP genel merkezine telgraf çekerek Kars DP teşkilatındaki hizipleşmeden ve faal üyelerin sırf baştakilere şahsi ihtirasları yüzünden kasten partiden ihraç edildiklerini, Zeki Aras ve etrafındakileri destekleyecek kimselerin parti içerisinden mühim mevkilere getirildiğini bildirdi. Bunun üzerine DP başkanı Zeki Aras'ın mevkisini tamamen şahsi işleri için bir vasıta yaptığı ve gelen emirleri hiçe sayarak, demokrasiyi bir kılıç gibi kullandığı kanaatine varılarak

genel başkanlık tarafından haysiyet divanına verildi. Ayrıca, Kars DP il başkanlığından uzaklaştırıldı (Kars Gazetesi, 1954: 1). Bir ay sonrasında ise DP yoklamalarının tüzük ve talimatnameye muhalif olarak neticelendirilmesi vilayette tepkilere neden oldu. DP genel idare kuruluna çekilen yıldırım telgraflar neticesinde ise genel merkez konuyu incelemeye aldı. Yoklamaya girip kazandırılmayan Tevfik Araslı 31 Mart 1954 tarihinde genel idare kurulu tarafından telefonla aranarak acil olarak Ankara'ya çağrıldı (Ekinci Gazetesi, 1954: 1). 1955 ve 56 yılı içerisinde de hizipleşme sorununun giderilememiş olması sebebiyle bu konu ile meşgul olması için genel merkezden parti müfettişi gönderildi (Ekinci Gazetesi, 1954: 1). 1954 yılında DP içerisinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle ocak kongrelerinin çoğunun yapılamadığı görülmektedir. Bazı kongreler üyelerin gelmeyişi sebebiyle ertelenirken, bazıları da çok az delegenin katılımıyla yapılabildi (Kars Gazetesi, 1954: 1). 1955 yılı kongrelerinin de aynı şekilde yapıldığını söyleyebiliriz.

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılacak genel seçimlerinde CHP'den Kars milletvekilliği için adaylık isteyen 21 kişilik liste şu şekildedir: Fevzi Aktaş, Zarf Akman, Fuat Araslı, Sırrı Atalay, Halil Avşar, Mehmet Bahadır, Mecit Baykal, Remzi Çakır, Hasan Erdoğan, Turgut Göle, Kemal Güven, Mehmet Hazer, Rasim İlker, Esat Oktay, Hüsamettin Tuğaç, İbrahim Us, Rıza Yalçın, Osman Yeltekin ve Ali Yeniaras (Gaziyurt Gazetesi, 1954: 1). Yapılan inceleme ve değerlendirmeler neticesinde 11 kişi elenerek listeye son hâli verildi. Buna göre 2 Mayıs 1954 seçimlerine CHP şu isimlerle katıldı: Sırrı Atalay (CHP genel idare kurulu üyesi Kars Mebusu), Fevzi Aktaş (Kars Mebusu), Remzi Çakır (Sarıkamış eski belediye reisi), Hasan Erdoğan (doktor), Turgut Göle (avukat), Kemal Güven (Cumhuriyet müddeiumumisi), Mehmet Hazer (kaymakam), İbrahim Us (hâkim muavini), Rıza Yalçın (İğdır CHP ilçe başkanı) ve Ali Yeniaras (avukat) (Kars Gazetesi, 1954: 1).

Mart ayının sonlarına doğru yapılan parti yoklaması neticesinde DP de adaylarını belirledi. Bu oylamanın sonucuna göre 1954 seçimlerinde DP'nin milletvekili adayları: Veyis Koçulu (9. Dönem Kars mebusu), Abbas Çetin (9. Dönem Kars mebusu), Latif Aküzüm (9. Dönem Kars mebusu), Org. Muharrem Mazlum İşkora (eski ordu komutanlarından), Ali Topçuoğlu (yüksek orman mühendisi), İlhan Aksu (avukat), Nevruz Gündoğdu (eski belediye başkanı), Kemal Kaya (Ünye Cumhuriyet Müddeiumumisi), Fevzi Yeşilkaya (nahiye müdürü) ve Tezer Taşkıran (9. Dönem Kars mebusu)'dan oluşmaktadır (Birlik Gazetesi, 1954: 1).

2 Mayıs 1954 genel seçimleri için Cumhuriyetçi Millet partisinin⁷ Kars aday listesi ise: Ali Ataman, Cengiz Ekinci, İsmail Hakkı Alaca, Mehmet Polat, Mehmet Turan, Musa Akdemir,

⁷ Millet Partisi'nin kapatılmasının ardından eski partinin üyeleri 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi adı ile yeni bir parti kurarak genel başkanlığına da Ahmet Tahtakılıç'ı getirdiler. (Burçak, 1998: 137) Genel merkezin

Musa Doğan, Mustafa Yeniaras, Niyazi Kaya ve Zeki Aras'tan müteşekkildi (Ekinci Gazetesi, 1954: 1).

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan genel seçimlerden Demokrat Parti, Cumhuriyet tarihinin rekor oy oranıyla galip çıktı: %56.6 oy alan Demokrat Parti, 503 milletvekilliği adayını meclise sokmayı başardı. CHP ise %34.8 oranla meclise ancak 31 milletvekili sokabildi. Uygulanmakta olan çoğunluk sistemi DP'ye milletvekilliklerinin neredeyse tamamını kazandırdı: %56.6 oy karşılığında milletvekilliklerinin %93'ünü aldı (Yücel, 2002: 838). Kars'ta CHP 79.426, DP 61.573 ve CMP ise 18.400 oy aldı (DİGM, 1966: 28-29).

Kars İl Seçim Kurulu tarafından Başbakanlık Yüksek Makamına gönderilen 08.05.1954 tarihli yazıda 5545 sayılı milletvekili seçimi kanunu gereğince Kars il seçim çevresinde yapılan seçimde milletvekilliğine seçilen 10 şahıs namına aynı kanunun 66/8/117 son fıkrası gereğince tanzim edilen tutanakların birer sureti kendilerine verilip, ikişer sureti de Ankara'ya gönderildi. Bu listeye göre 2 Mayıs 1954 seçimlerinde Kars milletvekili olmaya hak kazanan şahıslar ve toplam sayısı 177.954 olan seçmenden aldıkları oy miktarı şu şekildedir: Kemal Güven 79.410 oy, İbrahim Us 75.980 oy, Sırrı Atalay 85.470 oy, Remzi Çakır 77.358 oy, Mehmet Hazer 79.236 oy, Turgut Göle 83.948, Hasan Erdoğan 79.623, Ali Yeniaras 77.250, Fevzi Aktaş 77.995 ve Rıza Yalçın 77.369 oy (BCA, 030.10.78.517.15.).

Parti teşkilatında yaşanan sorunların vilayetteki olumsuz etkileri 1954 seçim sonuçlarında görülmektedir. DP'nin yerel basında yeterince destek bulamamasının da fazlasıyla bu sonuçlarda etkileri vardır. Şehir merkezinde DP kurulmadan önce yayın hayatına başlayan ve tek gazete olan "Kars Gazetesi" ile 1952'de yayın hayatına başlayan "Ekinci Gazetesi"nin DP'yi sert bir şekilde eleştirmesinin halk üzerinde önemli etkiler bıraktığı rahatlıkla ifade edilebilir. Parti teşkilatında yaşanan sorunlara ilaveten 1950 ve 1954 seçimlerinde yerel basın desteğini arkasına alamayan DP, ülke genelinde yakaladığı başarıyı Kars'ta yine yakalayamadı. 1955 yılında yayın hayatına başlayan "Demokrat Kars" ve "Hüryurt Gazetesi" bu eksikliği gidermek için uğraştıysa da, aşağıda görüleceği üzere 1957 seçimlerinde ülke genelinde yaşanacak oy kaybı, Kars'a da fazlasıyla yansiyacaktır.

5- 1957 Seçimleri

1954 seçimlerinin ardından yaşanan krizler, başta Menderes olmak üzere Demokrat Partilileri oldukça yıpratmıştı. İktidar yorgun düşmüş, Menderes aşırı derecede sinirli ve çevresine karşı kırıcı olmaya başlamıştı. Diğer taraftan muhalefet partileri, 1958 seçimlerine tek

emriyle Demokrat Parti'den ihraç edilen Zeki Aras başkanlığındaki DP Kars idare kurulu üyeleri Kars'ta 13 Mart'ta Cumhuriyetçi Millet Partisi Kars teşkilatını kurdular. (Kars Gazetesi, 1954: 1).

liste halinde girmek için görüşmeler yapıyorlardı. Demokrat Parti, muhalefete fazla hazırlanma fırsatı tanımadan 27 Ekim 1957'de erken seçimlere gitti. Seçimlerde muhalefet partilerine önceki seçimlerde de olduğu gibi yine CHP öncülük etti⁸. 1957 seçimlerine kadar meydan mitingleri ve kahve toplantılarından öteye gitmeyen seçim çalışmalarına 1957 seçimleri ile birlikte ev toplantıları da eklendi. 1957 seçimleri, bayrak, afiş ve el ilanlarının o güne kadar görülmedik biçimde kullanıldığı seçim oldu. 1957 seçimlerine CHP, CMP, DP, HP ve VP katıldı (TÜİK, 2012: 4).

1957 genel seçimleri için Kars'ta DP'nin aday listesi, Abbas Çetin, Latif Aküzüm, İsmail Alaca, İsa Taşdemir, Mecit Gezer, Celal Nuri Koç, Veyis Koçulu, Alaaddin Metan, Haşim Dursunoğlu, Zeki Aras, Rüştü Öktem ve Zarif Akman'dan oluşmaktaydı (Hürriyet Gazetesi, 1957: 1).

27 Ekim 1957 tarihinde yapılacak genel seçimler için Kars'ta partilerin çalışmaları Ekim ayında hız kazandı. 1950 ve 1954 seçim çalışmaları kapsamında Kars'a Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve bakanlar gelmişlerdi. Bu defa Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve yanında bir gurup milletvekili 14 Ekim 1957 tarihinde Kars'ı ziyaret ettiler. Uçak Kars'a inmeden saatler öncesinde vilayetin her köşesinden binlerce vatandaş Menderes'i karşılamak için hava alanında hazır bulundular. Uçağın inmesiyle beraber kurbanlar kesildi ve coşkulu tezahüratlarla Başbakan Adnan Menderes karşılandı. Kalabalıklar arasında zor ilerleyen Menderes, Kars Belediyesi binasına geçti. Burada da coşkulu bir kalabalık kendisini beklemekteydi. Belediye balkonuna çıkıp halkı selamlarken “Yaşa!”, “Var ol Aziz Başvekilimiz!” sedaları yükselmekteydi. Önce Ağrı Mebusu Kasım Küfrevi kısa bir konuşma yaptı, ardından Maliye Bakanı Hasan Polatkan konuştu ve sonra da Menderes mikrofonu geçerek:

“Serhad vilayetin kahraman bekçileri aziz Karşılılar, bize gösterdiğiniz bu muazzam tezahürata teşekkür etmek için kelime bulamıyorum. Huzurunuzda kabahatliyim, kabahatim de yedi senedir Kars'a gelmeyişi ve bu şirin vilayete bir eser hediye etmeyişimdir. Mamafih bunda biraz da milletvekillerinizin kabahati vardır, çünkü bir gün olsun Başvekâlet kapısını açıp tek bir talepte bulunmadılar. Daha doğrusu bizleri teşvik etmediler. Bundan sonra ben de bu hareketlerinizin karşılığını sözle değil inşallah icraatla ispat edeceğim. Akşamın bu saatlerinde ve soğuk bir havada sizleri daha fazla ayakta bekletmemek için

⁸ “1957 seçimleri arifesinde CHP seçim stratejistleri İsmet İnönü'ye ısrar ediyorlardı: “Önümüzde seçim var... Bu seçimde iktidarı deler geçeriz ama, hiç değilse bir kez, gazetecilerin bulunduğu bir ortamda dinden, Allah'tan bahsedin!... Görürsünüz nasıl bir yankı bulacaktır.” İnönü'de Bayar ve Koraltan gibi Atatürk ekolünden geliyordu. Böyle bir konuşma yapmasına imkân yoktu. Hiçbir cevap vermemiş ve gittikleri son toplantıda da dini konuşma yapmadan ayrılmıştır.” (Bozdağ, 2007: 98).

sözlerime burada son verir, hepimizi ayrı ayrı gözlerinizden öperim.” diyerek konuşmasını sonlandırdı.

Sürekli ve şiddetli alkışlar arasında Menderes ve arkadaşları belediyeden ayrılarak Vali konağına geçtiler. Ertesi gün Trabzon'a gitmek üzere Kars'tan ayrılırken, gelişlerinde olduğu gibi gidişlerinde de coşkun tezahüratlarla uğurlandılar. Hareketlerinden evvel Demokrat Parti binasının önünde halkı dinleyen Menderes, seçimden 3 gün sonra tekrar Kars'a geleceğini ve iki gün kalacağını, bizzat Karşlıların dertleriyle meşgul olacağını ve 27 senelik ihmalin acısını çıkaracağını beyan ederek Kars'tan ayrıldı (Hüryurt Gazetesi, 1957: 1).

Hürriyet Partisi'nin⁹ 27 Ekim 1957 tarihinde yapılacak genel seçimler için belirlediği Kars adaylarının isimleri 8 Ekim tarihinde açıklandı. Hürriyet Partisi'nin adayları: Hadi Uçar, Mehmet Akdan, Muzaffer Şamiloğlu, Mehmet Çankaya, Nesim Ersoylu, Osman Esenkul, Fahrettin Kaya, Cafer Türkel, Musa Atalay ve Mehmet Taris'tir (Kars Gazetesi, 1956: 1).

Seçimlere katılım oranı %76.6 olarak gerçekleşti. Demokrat Parti'nin oyları yüzde ellinin altına düştü ve %47.3'te kaldı. Cumhuriyet Halk Partisi ise oy oranını %40.6'ya kadar yükseltti. Çoğunluk sistemi yürürlükte olduğundan, oy oranlarına göre milletvekili sayılarındaki adaletsizlik bu seçimlerde de göze çarpıyordu; DP 424 milletvekili, CHP 178 milletvekili kazandı (Yücel, 2002: 840).

Tablo 1: 1950,1954 ve 1957 Ülke Geneline Seçim Sonuçları

Partiler	1950			1954			1957		
	Oy	Oran	M.vk	Oy	Oran	M. vk	Oy	Oran	M. vk
AP	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CHP	3.176.561	39,9	69	3.161.696	34,8	31	3.753.136	40,6	178
CKMP	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CMP	-	-	-	434.085	4,8	5	652.064	7,0	4
DP	4.241.393	53,3	416	5.151.550	56,6	503	4.372.621	47,3	424
HP	-	-	-	-	-	-	321.471	3,5	4
KP	-	-	-	57.011	0,6	-	350.597	3,8	-
MP	250.414	3,1	1	-	-	-	-	-	-

⁹ DP'den ihraç edilen ve istifa eden milletvekilleri 19 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisi kurdular. Partinin Kars teşkilatı ise bir dönem Kars Valiliği yapmış olan Hadi Uçar tarafından kuruldu. (Kars Gazetesi, 1956: 1)

TİP	-	-	-	-	-	-	-	-	-
YTP	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bağımsız	383.282	4,8	1	137.318	1,5	2	4.994	0,1	-

(Kaynak: TÜİK, 1966: 7 ve TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri verilerinden derlenmiştir.)

1957 genel seçimlerinde Kars'taki seçmen sayısı 192.569'dur. Partilere verilen oylar hesap edildiğinde ortalama 40.000'e yakın seçmenin oy kullanmadığı görülmektedir (Birlik Gazetesi, 1957: 1). 1957 seçim sonuçlarına göre Kars'ta CHP 90.368 oy, DP 56.742 oy, CMP 1.161 oy ve HP 6.068 oy aldı. Bu sonuçlara göre CHP Kars'tan tek liste olarak kazandı ve bütün adaylarını meclise sokmayı başardı (DİGM, 1966: 28-29).

Kars'ta 1957 Milletvekili Seçimi'nde DP'nin başarısız olmasının ardından, müteşebbis heyet olarak DP idare heyetine getirilen şahıslar arasında geçimsizlikler su yüzüne çıktı (BCA, 030.01.45.269.7). Kars Valisi Hilmi Dağcıoğlu'nun 07.07.1958 tarihinde Dâhiliye Vekili Namık Gedik'e gönderdiği telgraf, parti içerisinde hizipleşmelerin olduğu noktayı gözler önüne sermektedir. Vali telgrafta:

“Kars vilayeti son seçimlerinde müteşebbis heyet olarak Demokrat Parti idare heyetine getirilen şahıslar arasında ufak tefek geçimsizlikler mevcuttur. Bu defa kongreler başlaması için tebligat yapıldıktan sonra birbirilerine itimatları olmayan iki hizip şiddetli mücadeleye başlamışlardır. Birinci gurup il idare kurulu ikinci başkanı İsmail Alaca, diğeri Belediye Reisi Yusuf Erenğüç ve taraftarlarıdır. Burada bulunan muhalefet parti mensupları İsmail Alaca tarafını desteklemektedirler. Müteşebbis il idare kurulu başkanı Nüsret Metan tazyikle istifa ettirildi. İki gün içerisinde yirmiyi müteceviz ihraç kararı verilip, merkezin tasdikinden geçmeden tebligat yapıldı. Bugün de Kars merkez kazası parti başkanı ıskat edilerek huzursuzluk fazlasıyla merkezden ve mülhakattan makama acı şikayetler devam etmektedir. Mahalli seçimleri sabote edecek bu hali derhal önlemek mümkündür. Bunda müessir olacağım. Yalnız bu havaliden olmayan iki mebusun bir parti müfettişinin acele gönderilmesini yüksek takdir ve tasviplerinize saygı ile arz ederim (BCA, 030.01.145.269.7.)” demektedir.

11 Mayıs 1958 tarihinde Kars DP İl Başkanı Kemal Kaya'ya bir gazetecinin sorduğu mevcut hizip tamamen müspet bir neticeye bağlanabilecek mi sorusuna:

“Parti teşkilatımızda grupçuluk yüzünden bu güne kadar devam eden geçimsizlik tamamen önlenmeye çalışılacaktır. Biz de geçici bir idare kuruluyuz, aynı zamanda parti tüzüğünün hükmüne hürmeten kongrenin devamını sağlamak için ihdas edilmiş bir

müteşebbis heyetiz. Yapacağımız kongrelerde parti tesanütünün sağlam temellere istinadını bir vazife addetmekteyiz. Dürüst ve adilane siyasi prensipler içerisinde bucak, ilçe ve il kongrelerinin tahakkukuna hürmet etmek prensibimizdir. Eminim ki hizip müsebbibi guruplardaki arkadaşlarımızdan birçoğu il idare kuruluna seçilebilecektir. Bu şekilde bir gurubun diğerine olan tahakkümü sona ermiş olacaktır” şeklinde cevap verdi (Demokrat Kars Gazetesi, 1959: 1).

1957 seçimlerinin kaybedilmesinin ardından başlayan sıkıntılı sürecin çalkantısı atlatıldıktan sonra kongre çalışmalarına yeniden başlandı.

1950-1960 yılları arasında Demokrat Partinin iktidar olduğu yıllar içerisinde ülke genelinde yapılan üç milletvekili genel seçimleri sonucunda DP Kars'ta milletvekili çıkaramadı ve hep CHP'nin gerisinde kaldı. Tablo 3'te 1950-1954 ve 1957 genel seçimlerinde Kars'ta seçime katılan partilerin aldığı oy ve kazandığı milletvekili sayıları verilmektedir. Tablo incelendiğinde göze çarpan en önemli husus DP'nin oylarıdır. CHP üç seçimde de oylarını sürekli artırırken, DP, 1950 seçimlerinde aldığı 54.112 oyu, 1954 seçimlerinde 61.573'e çıkarabilmiştir. 1957 seçimlerinde ülke genelinde olduğu gibi Kars'ta da DP'nin oyları ciddi bir şekilde düşmüştür. Şöyle ki; 1950 seçimlerine kıyasla 1954 seçimlerinde DP'nin oyu 7.461 oy artmıştır. Bu artışta, Kars'a yapılan üst düzey ziyaretlerin, partinin il ve ilçe teşkilatlarının örgütlenme sürecini tamamlamış olması sebebiyle biraz daha çalışabilme imkânı ve fırsatı yakalayabilmiş olmasının ve ülke genelinde yaşanan olumlu gelişmelerin etkisi vardır. 1957 seçimlerinde ise oylarını artırmak bir yana, 1954 seçimlerinde DP'ye oy veren 4.831 kişinin kararını değiştirdiği ve DP'ye oy vermediği görülmektedir.

Tablo 3: 1950, 54 ve 57 Seçimlerinde Partilerin Kars'ta Aldıkları Oylar ve Milletvekili Sayıları

Partiler	1950			1954			1957		
	Oy	Oran	M.v.k	Oy	Oran	M.v.k	Oy	Oran	M.v.k
DP	54.112	41.3	-	61.573	38.6	-	56.742	36.8	-
CHP	76.561	58.8	10	79.426	49.8	10	90.368	58.6	12
CMP	-	-	-	18.400	11.5	-	1.161	0.8	-
HP	-	-	-	-	-	-	6.068	3.9	-
Bağımsız	917	0.2	-	2.335	0.2	-	-	-	-

(Kaynak: DİGM, 1966: 28-29)

Sonuç

1946-1960 yılları arasında, DP'nin Türk siyaset sahnesinde olduğu dönemde dört genel seçim yapıldı. 12 Temmuz 1946 seçimlerinde meclise girmeyi başaran DP, 14 Mayıs 1950, 2 Mayıs 1954 ve 27 Ekim 1957 genel seçimlerinde büyük zaferler elde etti. Fakat bu seçimlerin hiçbirisinde Kars'tan milletvekili çıkarmayı başaramadı. Dört genel seçimde de CHP, Kars'ta milletvekilliklerinin tamamını kazandı.

Demokrat Parti kuruluncaya kadar Kars'ta CHP dışında herhangi bir parti teşkilatı mevcut değildi. Demokrat Parti kurulduktan kısa bir süre sonra ülke genelinde il ve ilçe teşkilatlanmaları için çalışmalara başladı. Yapılan araştırmalar neticesinde DP Kars teşkilatının ne zaman ve kim tarafından kurulduğu tespit edilemese de, 1950 yılından itibaren Kars'ta kongreler yaptığı görülmektedir. DP Kars teşkilatını kuramadığı için 1946 seçimlerinde Kars'tan aday göstermedi. Bundan sonraki yıllarda yapılan üç genel seçimde de Kars'tan aday gösteren DP, CHP karşısında olumlu bir netice elde edemedi ve 1950,1954,1957 milletvekili genel seçimlerini CHP tam liste hâlinde kazandı. CHP'nin vilayetteki başarısı kadar DP'nin başarısızlığı da bu sonuçların alınmasında önemli bir yere sahiptir. DP Kars teşkilatının kurulmasından kısa bir süre sonra teşkilatta yaşanan sorunlar ve bu sorunların yerel basında DP aleyhine sürekli işlenmesi, seçmen nazarında olumsuz intibah uyandırmıştır. 1955 yılına kadar vilayet merkezinde çıkan gazeteler DP aleyhinde yayınlar yapmaktaydılar. Bu tarihten sonra kurulan iki gazete "Demokrat Kars" ve "Hüryurt" DP'nin resmî yayın organı gibi haberler yapsalar da 1957 seçimlerinde sonuç değişmedi. Parti artık yıpranmış ve tüm yurt genelinde oylarda ciddi bir düşüş başlamıştı. Partinin yıldızının parladığı, ülke genelinde başarılı sonuçlar aldığı bir dönemde Kars'ta CHP karşısında başarı yakalayamayan DP'nin böyle bir dönemde bu başarıyı yakalaması zaten beklenemezdi.

Kaybedilen 1950 seçimlerinden hemen sonra Kars'ı kazanmak için DP'liler şehre sürekli ziyaretlerde bulundular. 1952'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın kalabalık bir heyetle yaptığı ziyaret olumlu etkiler yaratsa da seçim sonuçlarını DP lehine değiştirmede ve 1954 seçimleri CHP'nin zaferiyle sonuçlandı. 1954 seçimlerinden sonra şehre yapılan ziyaretler artmakla beraber, 1957 seçimlerinden hemen önce Başbakan Adnan Menderes de Kars'a geldi. Partinin il teşkilatı içerisinde yaşanan hizipleşmenin zirveye ulaştığı bu yıllarda, Menderes'in ziyareti de Kars'ta DP'nin mağlubiyetini engelleyemedi. DP Türkiye siyaset sahnesindeki son milletvekili seçiminde de Kars'tan milletvekili çıkarmayı başaramadı.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.10.77.511.11.

BCA, 030.10.78.517.15.

BCA, 030.01/45.269.7.

Resmî Belgeler

DİGM, (1951). İstatistik Yıllığı, Ankara: Yayın No: 332.

DİGM, (2008). Milletvekilleri Genel Seçimleri 1923-2007, Ankara.

DİGM, (1996). 1950-65 Milletvekili ve 1961-64 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçim Sonuçları, No: 513, Ankara.

TÜİK, (2012). Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Yayın No: 3685, Ankara.

TBMM Albümü, (2010). 1920- 2010, 1. Cilt, 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No: 1, Ankara.

Gazeteler

Birlik Gazetesi

Demokrat Kars Gazetesi

Ekinci Gazetesi

Gaziyurt Gazetesi

Kars Gazetesi

Hüryurt Gazetesi

Diğer Kaynaklar

Ahmad, F. (2012). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (çev. Yavuz Alogan) İstanbul.

Akın, M. H. (2012). "Laiklik Sözleşmesi Temelinde Gülümlü Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7, Sayı 2, s. 46-62.

Akın, R. (2002). "Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayat Geçiş ve Demokrat Parti Yılları (1945-1960)", *Türkler*, 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 911-922.

Aydemir, Ş. S. (2013). *Menderes'in Dramı*, 14. Basım, İstanbul.

- Bakan, S. - Özdemir H. (2013). Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi Demokrat Parti’ye Karşı, *CÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14, Sayı: 1, s. 373-397.
- Bozdağ, İ. (2007). *Darağacında Bir Başbakan Menderes... Menderes... Menderes*, Truva Yayınları: İstanbul.
- Bulut, S. (2009). “27 Mayıs 1960’dan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, s. 73-90.
- Burçak, R. S. (1998). *On Yılın Amları (1950-1960)*, Ankara.
- Çavdar, T. (1995). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara.
- Çaylak, A. Nişancı, Ş. (2009). “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş: Demokrasiye Geçiş mi Siyasal Rejimin Restorasyonu mu?”, *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika*, Ankara: s. 303-331.
- Çolak, F. (2002). Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950), *Türkler*, 17, Ankara: s. 774-782.
- Fersoy, O. C. (1971). *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul: Mayaş Matbaacılık.
- Geçikli, R. M. (2010). *1946-1960 Yılları Arasında Erzurum’da Siyasi Hayat*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Güngör, S. (2010). “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, s. 193-208.
- Haytoğlu, E. (1997). “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, Denizli: s. 46-56.
- Haytoğlu, E. (2002). “1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi”, *Türkler*, Ankara: s. 783-797.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul.
- Kılınçkaya, D. (2012). “Serbest Cumhuriyet Fırkasının Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Partisi”, *Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, Sayı 15, s. 3-18.
- Kocabaş, S. (2011). *TC Devleti Tarihi 5, Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol (1950-1960)*, İstanbul.

- Koçlar, B. (2002). “Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükûmet Muhalefet İlişkisi”, *Türkler*, 16. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 754-764.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). “Dış Politika nedir? Türkiye'nin Dünü ve Bugünü”, *AÜSBF Dergisi*, Cilt 35, 1, s. 309-335.
- Özdemir, H. (2002). “Demokrasiye Geçiş ve Menderes Dönemi”, *Türkler*, 16, Ankara: s. 878-900.
- Özüçetin, Y. (2002). “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu”, 1946 Seçimleri, *Türkler*, 16, Ankara, s. 765-773.
- Şentürk, A. (2012). “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 157-180.
- Yılmaz, E. (2008). *Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları 1946-1950*, İstanbul.
- Yücel, M. S. (2001). *Demokrat Parti*, İstanbul.
- Yücel, S. (2002). “Menderes Dönemi (1950-1960)”, *Türkler*, 16. Ankara, s. 835-854.
- Zürcher, E. J. (1995). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev: Yasemin S. Gönen, İstanbul.